

ULMA 14752

VÄSTERBOTTEN

Dialekt- och folkminnesarkivet

Uppsala

Skellefteå

17/5

Landström, John, 1941

Svar på ULMA:s frågelista M 82. Matordning
och bordsseder.

5 bl. 4:o

14752

Svar till frågelista M 82. i vad det avser

Bordseder.

'Bordsbön'a', bordsbönen lästes, där det förekom, av något av barnen högt, därest att 'husbonn/ husbonden/var 'gudfruktig' religiös / läste han själv högt vid bordet. Knäfall är okänt i dyligt fall i dessa orter. Däremot kunde detta förekomma på kvällen efter det att 'kvälls-måle' var avätit.

Gröten serverades på djupa talrikar och var framsatt på bordet när man satte sig till bords. Stort rundt eller fyrkantigt bord, där alla på gården fingo plats på stolar eller bänk kring det i stora köket placerade matbordet. Mjölk till gröten kunde i många fall gemensamt ätas ur ett trätråg eller större skål, men senare hälften av 1800 talet blevo dessa seder utbytta med att var och en fick sig en mugg eller skål av porslign eller bleck. Små runda porslin koppar benämndes: 'spillkum'. Serverades fläsk och potatis sammanstekta i kastrull eller stekpanna, sattes pannan bordet och en var serverade sig själv på sin talrik, men voro bordslagets gäster tre a fyra enbart, hände lika ofta att samtliga gafflade i sig direkt ur kokkärlet och tuggade sitt bröd likt ett tilltugg. Stekt

ULMA 14752. J. Landström. 1941
VB. SKELLEFTÄ
Frgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 14752
J. Landström 1941. SKELLEFTÄ
VB.

uppskuren palt eller pannkaka serverades på samma sätt och åts gemensamt direkt ur den på bordet framsatta stekpannan och man kunde därvid även i en del fall dricka den framsatta mjölken ur samma kärl, kopp eller mugg.

Husfaderns plats var nog alltid given vid ett av intill bordet vetande fönstret. Såväl männen som husets kvinnor och barn sutto alla vid samma bord. Födörädsdagarna äto vid samma bord om deras krafter det medgävo, eljest bar man deras portioner till födorädstagarnas rum eller bostad i födorädsbyggnaden.

Födans intagande har i alla tider i dessa trakter haft en god hävd som en helig och alvarlig sak, vadan huvudbonaden alltid avtagits av såväl männen som kvinnorna, med undantag för dessa om de deltagit i bak eller tröskning, för dammets skull haft sina huvudhalsdukar på under måltidens intagning.

Män och kvinnor i bondehemmen, födda före 1830 - 40 ville gärna behålla sina egna träskedar och diska dem själva och förvara dem själva, vilket ofta skedde genom en vid bordet i väggen varande rem eller träskiva gjord sådan att skeden där kunde nedstickas och där ha sin behållare.

Landsmålsarkivet Uppsala. 14752
J. Landström 1941. SKELLEFTEÅ
VB.

ULMA 14752. J. Landström. 1941
VB. SKELLEFTEÅ
Frgl. M 82

Jag minnes från min barndom en på sin ort välkänd bonde som hela sitt liv ,slickade av sin träsked och satte fast skeden i sitt läderrem ställ efter varje måltid och var han synnerligen noggran att tillse det skeden var fri från smuts när han åter satte sig till bords. Gubben var i sig själv mycket renlig och alltid höll han sig ren och snygg .

Matkärl och vad därtill hörde disskades i ett stort trätråg som hade sin plats intill den stora öppna spisen och ofta fick den rymliga spishällen utgöra kärkens avrinningsplats och av den härliga brasans sken och värme-strålar torkades kärlen och endast i nödfall måste torkas med handduk. Den i köken obligatoriska stora köksskåpen inrymdes i den övre delen matkärnen och i den nedre delen placerades kokkärnen. Ingen av nu levande äldre personer ha kunnat meddela mig om tid funnits att de minde att giffel och kniv icke används i dessa orter. Endast träskeden minna de om.

Att sitta och vara petig, när man åt, sades om: 'han jär sä petu' att han bord eint få nan mat'. Var det någon som var synnerligen svår på mat, sades det: 'Han' dena jär glubsk oppå mat 'n'.

ULMA 14752. J. Landström. 1941

VB. SKELLEFTEÅ

Frgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 14752
J. Landström 1941. SKELLEFTEÅ
VB.

Om den eller de som åto huru mycket som helst, sades det: 'han-de-na vräk ut-i säg' eller man sade: 'han-de-na ha' einge magahov.' Det senare betyder - han där ,har inget förstånd om, vad hans mage tål eller behöver.

Var det någon som ätit väl mycket och kände sig obehaglig efter måltiden, kunde han yttra bl.a. följande : 'Vå i känn mäg kvedu' eller i 'vart sä steinn'. Det förra betyder : - Jag känner mig magspänd och det senare magstinn.

I samband med här lämnade svar på "bordsedar " bör även nämnas något om huru man bjöd till bords och kallade matbud.

Vid gårdfolkets arbete på gården, ropade man på dem med följande tilltal: - 'kommen inn å etten' /kom in och ät/ eller meddelades att 'mat'n jär fölu' /maten är färdig /. Var det vinter och innearbete för de flesta av gårdsfolket, kallades dem till bords med ett: 'klart att et-a' / klart att äta / eller 'sätt-en jä dell bors' / sätt er till bords /. Ett gängse matbud var även: 'mat'n jär fölu' / maten är färdig./

Middagvila förekom, dock ej för alla. Husbonden möjligen lade

sig ett tag på kökssoffan, vilket han kallade för att kasta i kull
 sig ett tag och yttrades sålunda : - 'I kast omkull mäg ä slag'.

När grannen eller främ^{m)}ande kom på besök under pågående
 måltid, hälsades under alla förhållanden med , 'gu'dagen'. Men ofta
 tillades följande eller liknande som en ursäkt. - 'hä kanske sej ut
 som i kom å snåles 'é', me[n]hä jär eint falle-' / det ser ut som jag
 kom för snåla mig mat, men detta är intet fallet.

Gästfriheten har alltid varit stor inom de norra Västerbott-
 niska socknarna bland allmogen och en besökande blev alltid bjuden
 på vad huset förmådde .Så fort den besökande var vägfärande eller
 från en annan by, bjöds han till bords, att för-se-sig av vad som
 fanns på det dukade bordet.

Härmed har jag försökt på bästa sätt efter min förmåga
 tolka svar på "bordsedee " från min bygd och barndomstid.

Skellefteå den 18 maj 1941.

Johu Landström

ULMA 14752. J. Landström. 1941
 VB. SKELLEFTEÅ
 Frgl. M 82